

Специфіка та зміст охорони морської ділянки державного кордону України

Specificity and content of the protection of the marine section of the state border of Ukraine

Юрій Сазонов * 1 А

*Corresponding author: викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону, e-mail: sazonov16011986@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7876-7517

^А Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

Yuri Sazonov * 1 A

*Corresponding author: Lecturer, Department of Border Guard, Faculty of State Border Security, e-mail: sazonov16011986@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7876-7517

^А National Academy of State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytsky, Ukraine

Received: April 15, 2022 | Revised: June 17, 2022 | Accepted: June 30, 2022

DOI: 10.33445/sds.2022.12.3.2

Мета роботи: полягала в аналізі специфіки охорони та захисту морської ділянки державного кордону України.

Дизайн/Метод/Підхід дослідження: проаналізована наукова література, нормативно-правові документи, результати аналізу оперативно-службової діяльності на морському кордоні, аналітичні зведення про обстановку на державному кордоні.

Результати дослідження: базові відмінності в охороні морського кордону, а саме: необхідність у проведенні візуального контролю та радіотехнічного спостереження; контроль берегової смуги задля виявлення ознак висадження, тобто порушення закону з прикордонних питань в районі узбережжя або виходу у море порушників; представники прикордонної служби зобов'язані сповіщати щодо виявлених невійськових та військових кораблів у водах України; персонал відділу прикордонної служби, персонал кораблів та прикордонної авіації має право діяти відповідно до встановлених законом України "Про державний кордон"; додержання прикордонного режиму у питання обліку, збереження та виходу у води плавзасобів тощо.

Теоретична цінність дослідження: полягає у компіляції популярних наукових поглядів із проблеми дослідження.

Практична цінність дослідження полягає у тому, що здійснено компіляцію наукових поглядів на представлену проблему та визначено особливості функціонування морської ділянки кордону.

Майбутні дослідження. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень визначено такі: шляхи удосконалення методів охорони та захисту морської ділянки державного кордону.

Тип статті: теоретико-узагальнююча.

Ключові слова: кордон, безпека, реформування, прикордонники.

Purpose: was to analyze the specifics of protection and defense of the sea area of the state crown of Ukraine.

Design/Method/Approach: analyzed scientific literature, legal documents, the results of the analysis of operational and service activities at the sea border, analytical reports on the situation at the state border.

Findings: basic differences in maritime border protection, namely: - the need for visual inspection and radio monitoring; - control of the coastal strip in order to detect signs of landing, ie violation of the law on border issues in the coastal area or entry into the sea of violators; - representatives of the border service are obliged to report on detected non-military and military ships in the waters of Ukraine; - personnel of the Border Guard Service, personnel of ships and border aviation have the right to act in accordance with the Law of Ukraine "On the State Border"; - observance of the border regime in the issue of accounting, storage and release of watercraft, etc.

Theoretical implications: in the compilation of popular scientific views on the problem of research.

The practical value of the study lies in the fact that the compilation of scientific views on the problem and the features of the functioning of the maritime border.

Future research. Promising areas of further research are identified as follows: ways to improve methods of protection and defense of the maritime area of the state border.

Papertype: theoretical and generalizing.

Key words: border, security, reform, border guards.

1. Вступ

Держава як суспільно-політична інституція вирішує проблеми внутрідержавного та міждержавного (міжнародного) рівня. Проблема безпеки держави – сфера як внутрі-, так і міждержавних відносин. Основними шляхами забезпечення безпеки держави є проектування потужної стратегії (або концепції) національної безпеки та формування відповідно до такого документу – безпекової системи. Людство у процесі свого тривалого існування будувало чималу кількість систем безпеки, остання з яких виникла після II Світової війни. Слід наголосити, що згадану систему зруйновано в результаті нападу на Україну зі сторони Росії. Саме ця війна підтвердила руйнацію світової системи безпеки. Зважаючи на загрози з боку РФ,

Україна приділяла увагу проблемі забезпечення національної безпеки, формулюючи основні наративи та вибудовуючи свою безпекову систему. У цій системі вагома частка повноважень, функцій та завдань адресована сектору безпеки та оборони. Цей сектор включає військові та правоохоронні формування, з-поміж яких особливий статус має Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ). Державна прикордонна служба України правоохоронне фундаментальне утворення українського суспільства, а враховуючи війну з Росією, питання посилення захисту кордонів актуалізоване.

Глобальність сучасного представлена не лише політико-економічними зв'язками з Тихоокеанським регіоном, Північно-Американським та Європейським. Глобальність має прояв також у можливості виходу у море. Якщо держава має власні морські шляхи, то це створює чимало переваг у сферах торгівлі, комунікації, логістики тощо. Враховуючи ці аргументи, вважаємо, що Україна не повинна втратити статус морської держави. Це означає, що з-поміж пріоритетних завдань ДПСУ щодо охорони державного кордону, особлива увага належить саме морській ділянці цього кордону.

2. Теоретичні основи дослідження

Сутність дослідження полягає у представленні його наукових результатів. За логікою проведення дослідження, необхідно, першочергово, звернутись до бібліографічної бази. Проаналізовано різноманітні інформаційні джерела, від філософських, загальнонаукових до суто військових. Увага до філософсько-соціологічних наукових праць пояснюється вивченням екзистенційних загроз, соціальної ролі інститутів у суспільстві тощо. Окрім дисертацій, монографій, наукових публікацій, ми звернули увагу на нормативно-правову базу, що дотична до запропонованої проблеми. Загалом, нами досліджено такі напрямки:

- законодавчі документи, що регламентують діяльність ДПСУ;
- оперативно-службова діяльність на морській ділянці державного кордону (О. Береза [1], М. Коваль [4], В. Корчев [8], В. Мазур [9], В. Назаренко [10], Д. Захарчук [2] та ін.);
- проблеми охорони державного кордону (В. Кондрат, І. Корж та ін.) [5; 7].

Бібліографічний пошук – це основа дослідження, ми маємо змогу або оновити інформацію з представленої проблеми, або спростувати прийняті твердження, або ж їх підтвердити.

3. Постановка проблеми

На засадах аналізу наукових джерел, нормативно-правових документів, практичного досвіду офіцерів-прикордонників щодо охорони та захисту морської ділянки державного кордону, вирішено сутність та зміст організації посилення охорони морської ділянки державного кордону України.

4. Результати

Україна за своїми територіальними параметрами займає чималу територію у Східній частині Європи, маючи як сухопутну, так і морську ділянки кордону. Сухопутна ділянка кордону, де наша держава межує з Європою вважається облаштованою, а ось східний кордон – не облаштований, і навіть не демаркований. І це якраз кордон з Росією [11].

Результати аналізу нормативно-правових документів у сфері національної безпеки свідчать про те, що той правовий механізм формування та здійснення відповідної політики, спрямований на розв'язання проблем щодо визначення спільних ділянок кордону із сусідніми (суміжними) країнами, здійснення прикордонного режиму, діяльність контрольних пунктів пропуску, функціонування прикордонної інфраструктури тощо [6; 12-18].

Як свідчить досвід війни Росії з Україною, не оформлення у "правовому полі" є потенційною загрозою для національної безпеки у питанні захисту та охорони державного кордону.

Державна прикордонна служба України у зв'язку із воєнним станом визначила основні загрози прикордонній безпеці, що є складовою національної безпеки, а також ті заходи, що необхідно вживати для реагування на згадані загрози та їх зменшення та ліквідацію.

Можна констатувати, що прикордонна безпека полягає у захищеності суверенітету держави, її територіальної цілісності та загроз воєнного та невоєнного спрямування. ДПСУ згідно узагальненого сприйняття не лише боронить кордони держави, але підтримує демократичність конституційного ладу України, життєво важливі національні інтереси тощо.

Слід наголосити на тому, що у змісті основних законодавчих українських документів, дотичних до питань загроз національної безпеки щодо охорони та захисту державного кордону, акцентується на тому, що безпека держави це першою чергою, безпека кордонів України. Враховуючи це, захист державного кордону це не лише функція фізичного проходження вздовж кордону, а поєднання політико-правових, організаційних, соціально-економічних, дипломатичних, оборонних, розвідувальних, екологічних та інших процедур та заходів, які повинні здійснювати у відомстві (у ДПСУ, до прикладу). Необхідно також зазначити, що усі процеси в сучасному світі є за своїм змістом синергетичними. Це означає, що ДПСУ як інституція українського суспільства не є автономною, а отже, функціонує у взаємодії із митницею, Збройними силами України, Національною гвардією України та іншими [12-18].

Ті події, що мають місце в сучасній Україні – війна, окупація територій – унеможливають та ускладнюють збереження національних інтересів та цінностей Української держави.

Війна в Україні з-за нападу на неї Росії, продемонструвала важливий факт: більшість загроз у захисті та охороні державного кордону належать до сфери саме воєнної безпеки. Після завершення війни слід провести реформи щодо ДПСУ, задля зміцнення національної безпеки.

На морській ділянці кордону, його охорона та захист організуються за такою ж послідовністю та термінами, що й на сухопутній ділянці. Проте слід врахувати певні базові відмінності в охороні морського кордону, а саме:

- необхідність у проведенні візуального контролю та радіотехнічного спостереження;
- контроль берегової смуги задля виявлення ознак висадження, тобто порушення закону з прикордонних питань в районі узбережжя або виходу у море порушників;
- представники прикордонної служби зобов'язані сповіщати щодо виявлених невійськових та військових кораблів у водах України;
- персонал відділу прикордонної служби, персонал кораблів та прикордонної авіації має право діяти відповідно до встановлених законом України "Про державний кордон";
- додержання прикордонного режиму у питання обліку, збереження та виходу у води плавзасобів тощо.

З метою визначення специфіки охорони та захисту морської ділянки державного кордону, ми зобов'язані нагадати про ті вимоги, що вже функціонують у цій сфері.

Згадані вище процедури візуальної фіксації, інформування та сповіщення у ДПСУ здійснюються за відповідними схемами та правилами.

Морська ділянка державного кордону України потребує особливого захисту, оскільки забезпечує логістику для морської торгівлі. Україні належить 29% світового продовольчого ринку, ефективне насичення якого можливе лише через її морські порти. Залізничне сполучення дає змогу вирішити проблему постачання продовольства лише на 1%.

Зважаючи на це, на ДПСУ покладено важливе завдання не лише реалізації прикордонної безпеки, але й економіко-політичної.

Морський кордон України має свою структуру, що полягає у поділі всієї морської ділянки відповідальності органу охорони кордону на морські ділянки відповідальності Відділу прикордонної служби, що водночас поділений на окремі ділянки відповідальності відділення інспекторів прикордонної служби. У разі порушення державного кордону застосовується прикордонний наряд [3].

Захарчук Д. у своїх наукових працях описує модель охорони морської ділянки кордону. Спроектвана модель передбачає функціонування двох систем – моніторингу та реагування на виявлення порушників. Завдяки системі моніторингу визначається вірогідність виявлення порушників. Завдяки другій системі – визначається вірогідність розгортання персоналу відділу прикордонної служби, оцінювання рівня ефективності охорони кордону, а також оцінка ведення бою [2]. Нам імponує позиція Д. Захарчука, оскільки він використав універсальний науково-методологічний підхід у вирішенні проблеми побудови моделі охорони морської ділянки кордону – системний. За цим підходом виникає можливість сприйняття оперативно-службової діяльності у ДПСУ на засадах системи, що створює передумови для її удосконалення та трансформації.

Пріоритетними завданнями ДПСУ є: аналіз бойового потенціалу, здійснення заходів щодо мінімізації загроз у прикордонній безпеці. З цією метою необхідно вжити таких заходів:

- глибокий, всебічний та принциповий функціональний аналіз діяльності ДПСУ, тобто Адміністрації та Органів охорони державного кордону (уможливить оптимізацію організаційно-штатної структури, наближення її до реальних професійних завдань);

- створення проектів законодавчих документів, з чітким зазначенням у змісті завдань та функцій відомства (увага до морської та прикордонної авіації, інформатизації процесів та забезпечення кібербезпеки);

- проектування системи підготовки персоналу ДПСУ (посилення практичної та бойової підготовки, актуалізація тактико-спеціальної підготовки);

- удосконалення інженерного облаштування кордону;

- глибоке вивчення зарубіжного досвіду з питань охорони та захисту державного кордону у країнах високого рівня розвитку;

- реформування кадрової політики;

- формування антикорупційної культури військовослужбовця-прикордонника.

Ці завдання дотичні і до морського кордону України. Таким чином, морська ділянка кордону України – це надзвичайно важлива частина кордону, що забезпечує інтеграцію України у світову торгівлю, міжнародну стабільність та економіку.

5. Висновки

Результативність охорони та захисту морської ділянки кордону залежить від чималої кількості факторів, зокрема: від якості дій реагування, від характеристики морської ділянки, від сил та засобів прикордонного загону, що відповідаю за конкретну ділянку морського кордону тощо.

Загалом варто зазначити, що з 2014 року, персонал ДПСУ отримав досвід ведення бойових дій на території України і зокрема на морській ділянці кордону. Результати такого досвіду ляжуть в основу реформування прикордонного відомства з метою попередження війни.

6. Funding

This study received no specific financial support.

7. Competing interests

The authors declare that they have no competing interests.

Список використаних джерел

1. Береза О. Морська безпека України: організаційно-правові засади. Ч. II [Текст] / Підприємництво, господарство і право. 2015. Вип. 229. С. 66–68.
2. Захарчук Д. Модель охорони морської ділянки державного кордону. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку. Честь і закон № 2 (65)/2018. с. 62-67.
3. Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.10.15 № 1261.
4. Коваль М. В. Концептуальні основи охорони морської ділянки державного кордону. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку. Честь і закон. №2 (65)/2018.
5. Кондрат В. Ф., Решетников О. В. Проблеми ефективності використання мобільних підрозділів в охороні державного кордону / Науковий вісник ДПСУ. 2004. №4. С. 14–16
6. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
7. Корж І. Ф. Державна прикордонна служба України: правовий статус та місце в системі сектору безпеки і оборони. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки : електрон. наук. вид. 2017. Випуск 2. URL: <https://nadpsu.edu.ua>.
8. Корчев В. Б. Підвищення ефективності охорони морської ділянки державного кордону за рахунок удосконалення системи спостереження прикордонних військ України [Текст] : дис. ... канд. військ. наук – Хмельницький : НАДПСУ, 2000. – 225 с.

References

1. Bereza O. (2015). Mors'ka bezpeka Ukrainy: orhanizatsiyno-pravovi zasady [Maritime security of Ukraine: organizational and legal principles]. Part II [Text]. *Entrepreneurship, Economy and Law*. Issue. 229. P. 66–68. [in Ukrainian]
2. Zakharchuk D. (2018). Model' okhorony mors'koyi dilyanky derzhavnoho kordonu. Sluzhbovo-boyova diyal'nist' syl okhorony pravoporyadku [Model of protection of the sea area of the state border]. Service and combat activities of law enforcement forces. *Honor and Law*. № 2 (65). P. 62-67. [in Ukrainian]
3. Instruksiya pro sluzhbu prykordonnykh naryadiv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy [Instruction on the service of border guards of the State Border Guard Service of Ukraine], approved by the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 19.10.15 № 1261. [in Ukrainian]
4. Koval M. V. Kontseptual'ni osnovy okhorony mors'koyi dilyanky derzhavnoho kordonu [Conceptual bases of protection of the sea section of the state border]. Service and combat activities of law enforcement forces. *Honor and Law*. No. 2 (65) / 2018 [in Ukrainian]
5. Kondrat V. F., Reshetnikov O. V. Problemy efektyvnosti vykorystannya mobil'nykh pidrozdiliv v okhoroni derzhavnoho kordonu [Problems of efficiency of use of mobile units in the protection of the state border]. *Scientific Bulletin of the SBGS*. 2004. №4. P. 14–16. [in Ukrainian]
6. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Law of Ukraine of June 28, 1996 №254k / 96-VR. Available from: [http // zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр). [in Ukrainian]
7. Korzh I. F. Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy: pravovyy status ta mistse v systemi sektoru bezpeky i oborony [State Border Guard Service of Ukraine: legal status and place in the security and defense sector. Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine]. Series: Jurisprudence: electron. Science. kind. 2017. Issue 2. Available from: <https://nadpsu.edu.ua>. [in Ukrainian]

9. Мазур В. Ю. Обґрунтування перспективної системи спостереження напряму прикордонних військ на морській ділянці державного кордону [Текст] : дис. ... канд. військ. наук. – Хмельницький : НАДПСУ, 1999. – 206 с.
10. Назаренко В. О. Про окремі аспекти моделювання оперативно-службової діяльності на морській (річковій) ділянці державного кордону [Текст] / Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 19 листоп. 2010 р. – Київ, 2010. – № 1. – С. 114–116.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року "Про нову редакцію Воєнної доктрини України" [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 24 верес. 2015 р. № 555/2015. – URL : <http://www.president.gov.ua/document/s/5552015-19443>. – Назва з екрана.
12. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>
13. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 19.06.2003. № 661-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.
14. Про затвердження Інструкції з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації Держприкордонслужби від 29.12.2009 № 1040. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – 175 с.
15. Про затвердження Інструкції про порядок роботи органів управління Державної прикордонної служби України під час організації оперативнотрудової діяльності : наказ Адміністрації Держприкордонслужби України від
8. Korchev V. B. Pidvyshchennya efektyvnosti okhorony mors'koyi dilyanky derzhavnoho kordonu za rakhunok udoskonalennya systemy sposterezhennya prykordonnykh viys'k Ukrayiny [Increasing the effectiveness of the protection of the sea area of the state border by improving the system of surveillance of the border troops of Ukraine] [Text]: dis. ... cand. troops. Sciences - Khmelnytsky: NADPSU, 2000. 225 p. [in Ukrainian]
9. Mazur V. Yu. Obgruntuvannya perspektyvnoyi systemy sposterezhennya napryamu prykordonnykh viys'k na mors'kiy dilyantsi derzhavnoho kordonu [Substantiation of the perspective system of observation of the direction of frontier troops on the sea section of the state border] [Text]: dis. ... cand. troops. Science. – Khmelnytsky: NADPSU, 1999. 206 p. [in Ukrainian]
10. Nazarenko V. O. Pro okremi aspekty modelyuvannya operatyvno-sluzhbovoyi diyal'nosti na mors'kiy (richkoviy) dilyantsi derzhavnoho kordonu [On some aspects of modeling operational and service activities on the sea (river) section of the state border] [Text] / Educational and scientific support of law enforcement agencies and military formations of Ukraine: materials III All-Ukrainian. scientific-practical conference, Kyiv, November 19. 2010 Kyiv, 2010. No 1. P. 114–116. [in Ukrainian]
11. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 2, 2015 "On the new version of the Military Doctrine of Ukraine" [Electronic resource]: Presidential Decree Of Ukraine from September 24. 2015 No. 555/2015. Available from : <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. [in Ukrainian]
12. Pro derzhavnyy kordon Ukrayiny [On the state border of Ukraine]: Law of Ukraine of November 4, 1991 № 1777-XII. Available from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>. [in Ukrainian]
13. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrayiny. [On the State Border Guard Service of Ukraine]: Law of Ukraine of June 19, 2003 № 661-IV. Available from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/661-15>. [in Ukrainian]

- 08.10.2010 №755. – К.: АДПСУ, 2010. – С. 10–15.
16. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2009 р. № 1307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF>.
17. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
18. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
14. Pro zatverdzhennya Instruksiyi z orhanizatsiyi operatyvno-sluzhbovoyi diyal'nosti viddilu prykordonnoyi sluzhby Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny [On approval of the Instruction on the organization of operational and service activities of the Border Guard Service of the State Border Guard Service of Ukraine]: order of the State Border Guard Service Administration dated 29.12.2009 № 1040. Khmelnytsky: NADPSU Publishing House, 2010. 175 p. [in Ukrainian]
15. Pro zatverdzhennya Instruksiyi pro porjadok roboty orhaniv upravlinnya Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny pid chas orhanizatsiyi operatyvnosluzhbovoyi diyal'nosti [On approval of the Instruction on the procedure for work of the governing bodies of the State Border Guard Service of Ukraine during the organization of operational and service activities]: order of the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine dated 08.10.2010 №755. Kyiv: ADPSU, 2010. P. 10–15. [in Ukrainian]
16. Pro zatverdzhennya Mors'koyi doktryny Ukrayiny na period do 2035 roku [On approval of the Maritime Doctrine of Ukraine for the period up to 2035]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 07.10.2009 № 1307. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF>. [in Ukrainian]
17. Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny [On National Security of Ukraine]: Law of Ukraine of June 21, 2018 № 2469-VIII. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. [in Ukrainian]
18. Pro oboronu Ukrayiny Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny [On the Defense of Ukraine]: Law of Ukraine of December 6, 1991 № 1932-XII. Available from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>. [in Ukrainian]